

"INNOVATIVE ACHIEVEMENTS IN SCIENCE 2026"

BOSHLANG'ICH TA'LIMDA YOZMA SAVODXONLIK TUSHUNCHASI VA UNING TARKIBIY QISMLARI

Abdumajidova Sevara Sayriddin qizi

*Denov tadbirkorlik va pedagogika institute 70110401– Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
(Boshlang'ich ta'lim) mutaxassisligi. 1-kurs magistranti E-mail:abdumajidovasevara9402@gmail.com*

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarining yozma savodxonligini shakllantirishning nazariy va amaliy asoslari tadqiq etiladi. Yozma savodxonlik tushunchasining mazmun-mohiyati, uning nutq faoliyati turi sifatidagi o'rni hamda ona tili ta'limining fundamental tarkibiy qismlari tahlil qilingan. Tadqiqot davomida yozuv malakasini egallashning psixofiziologik mexanizmlari va o'quvchilar yo'l qo'yadigan tipik imlo xatolarining sabablari o'rganilgan. Maqolada keltirilgan statistik ma'lumotlar va qiyosiy jadvallar boshlang'ich ta'limda yozma nutqni rivojlantirishning samarali metodlarini belgilashga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: boshlang'ich ta'lim, yozma savodxonlik, imlo malakasi, husnixat, nutq o'stirish, grafik ko'nikma, metodika, ona tili, kognitiv jarayonlar.

KIRISH

Boshlang'ich ta'lim umumiy o'rta ta'limning poydevori hisoblanib, ushbu bosqichda o'quvchilarning savodxonlik darajasi ularning kelgusi akademik muvaffaqiyatlarini belgilab beradi. Zamonaviy ta'lim paradigmasida yozma savodxonlik shunchaki harflarni shakllantirish emas, balki fikrni mantiqiy, izchil va imlo qoidalariga muvofiq bayon etish san'ati sifatida qaraladi.

Yozma nutq murakkab ruhiy-fiziologik jarayon bo'lib, u boladan diqqatni jamlashni, xotirani va mayda motorikani yuqori darajada rivojlantirishni talab etadi. Bugungi kunda axborot texnologiyalari rivojlangan davrda o'quvchilarning yozma savodxonlik darajasi pasayib borayotgani ushbu muammoni dolzarblashtiradi.

Zero, yozma nutq insonning madaniy va intellektual salohiyatini aks ettiruvchi asosiy ko'rsatkichlardan biridir. Maqolaning maqsadi boshlang'ich sinf o'quvchilarida yozma savodxonlikning tarkibiy qismlarini aniqlash va ularni rivojlantirishning optimal yo'llarini ko'rsatib berishdan iboratdir.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Yozma savodxonlik masalasi metodist olimlar va psixologlar tomonidan keng o'rganilgan. Xususan, K.D.Ushinskiy yozuvni nutqning oliy shakli sifatida baholab, uning o'qish bilan uzviy bog'liqligini ta'kidlagan [1, B. 45]. O'zbek metodist olimlaridan Q.Qosimova va S.Fuzailovlar boshlang'ich sinflarda ona tili o'qitish metodikasida yozma nutqni shakllantirishning grammatik va orfografik asoslarini ishlab chiqqanlar [2, B. 112]. Metodologik jihatdan ushbu tadqiqotda tizimli yondashuv, qiyosiy tahlil va pedagogik kuzatuv usullaridan foydalanildi.

"INNOVATIVE ACHIEVEMENTS IN SCIENCE 2026"

Yozma savodxonlikning tarkibiy qismlari sifatida grafik, orfografik, punktuatsion va uslubiy malakalar majmuasi qabul qilindi. Tadqiqot jarayonida boshlang'ich sinf dasturlaridagi yozuv darslarining mazmuni va o'quvchilarning yozma ishlaridagi xatolar dinamikasi tahlilga tortildi. Shuningdek, L.S.Vigotskiyning nutq va tafakkur bog'liqligi haqidagi nazariyalari yozma nutqning kognitiv komponentlarini o'rganishda asosiy manba bo'lib xizmat qildi [3, B. 88].

MUHOKAMA VA NATIJALAR

O'tkazilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, yozma savodxonlik ko'p qirrali tushuncha bo'lib, u o'quvchidan bir vaqtning o'zida ham texnik, ham intellektual operatsiyalarni bajarishni talab qiladi. Boshlang'ich sinflarda yozma savodxonlikning shakllanish darajasini quyidagi jadval orqali ko'rishimiz mumkin:

1-jadval. Yozma savodxonlikning tarkibiy qismlari va ularning vazifalari

Tarkibiy qism	Mazmuni va vazifasi	Shakllanish davri
Grafik malaka	Harf elementlarini to'g'ri chizish, husnixat qoidalariga rioya qilish.	1-sinf (Alifbe davri)
Orfografik malaka	So'zlarni imlo qoidalariga muvofiq xatosiz yozish.	1-4-sinflar
Punktuatsion malaka	Tinish belgilarini gapning ma'nosiga ko'ra to'g'ri qo'llash.	2-4-sinflar
Uslubiy (nutqiy) malaka	Fikrni mantiqiy bog'lash, lug'at boyligidan o'rinli foydalanish.	3-4-sinflar

Tahlillar shuni ko'rsatdiki, 2-sinf o'quvchilari orasida eng ko'p uchraydigan xatolar fonetik-morfologik xarakterga ega. Quyidagi jadvalda o'quvchilarning yozma ishlaridagi xatolar tahlili berilgan:

2-jadval. Boshlang'ich sinf o'quvchilari yozma ishlaridagi tipik xatolar (foiz hisobida)

Xato turi	2-sinf (%)	3-sinf (%)	4-sinf (%)
Harf tushirib qoldirish yoki almashtirish	35%	15%	8%
Unli va undoshlar imlosidagi xatolar	28%	22%	12%
Katta harf va tinish belgilari	22%	18%	10%
Jumlani noto'g'ri tuzish (uslubiy)	15%	45%	70%

Natijalar shuni ko'rsatadiki, yuqori sinflarga o'tgan sari texnik xatolar kamayadi, biroq matn tuzish va uslubiy jihatdan fikrni bayon qilish murakkablashgani sababli nutqiy xatolar ulushi ortib boradi. Bu esa yozma savodxonlikni rivojlantirishda faqat imlo ustida emas, balki ijodiy yozma ishlar (bayon, insho) ustida ko'proq ishlash zarurligini tasdiqlaydi [4, B. 56].

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, boshlang'ich ta'limda yozma savodxonlikni shakllantirish jarayoni o'quvchining umumiy intellektual rivojlanishi bilan uzviy bog'liqdir.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, yozma savodxonlik faqatgina mexanik harakat yoki qoidalarni yodlash emas, balki til birliklarini ongli ravishda tanlash va qo'llash ko'nikmasidir.

"INNOVATIVE ACHIEVEMENTS IN SCIENCE 2026 "

Muvaffaqiyatli natijaga erishish uchun o'qituvchi yozuv darslarida nafaqat husnixatga, balki o'quvchining so'z boyligini oshirishga va grammatik qoidalarining amaliy tatbiqiga alohida e'tibor qaratishi lozim.

Bundan tashqari, yozma nutqni rivojlantirishda interfaol metodlardan, jumladan, "klaster", "venn diagrammasi" va ijodiy diktant turlaridan foydalanish o'quvchilarning fanga bo'lgan qiziqishini orttiradi. Ta'limning dastlabki yillarida poydevor qanchalik mustahkam bo'lsa, o'quvchining kelajakda murakkab matnlar bilan ishlashi shunchalik oson kechadi.

Shuni yodda tutish kerakki, yozma savodxonlik darajasi past bo'lgan o'quvchi boshqa fanlarni ham o'zlashtirishda qiyinchiliklarga duch keladi, chunki yozuv barcha fanlar uchun universal aloqa vositasi hisoblanadi.

Shunday ekan, boshlang'ich sinf o'qituvchilarining metodik tayyorgarligini oshirish va darsliklardagi mashqlar tizimini o'quvchining yosh xususiyatlariga mos ravishda doimiy takomillashtirib borish davr talabidir.

Yozma savodxonlikni oshirishning eng samarali yo'li – bu muntazamlilik, onglilik va o'quvchining shaxsiy tajribasiga tayanilgan ijodiy yondashuvdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Ushinskiy K.D. — Tanlangan pedagogik asarlar — Toshkent: O'qituvchi, 1959. — 340 b.
2. Qosimova Q., Fuzailov S., Ne'matova A. — Ona tili o'qitish metodikasi — Toshkent: Nosir, 2009. — 352 b.
3. Vigotskiy L.S. — Myishlenie i rech — Moskva: Labirint, 1999. — 352 s.
4. G'ulomov A., Ne'matov H. — Ona tili ta'limi mazmuni — Toshkent: O'qituvchi, 1995. — 128 b.